

Філософське розуміння евтаназії: позбавлення життя чи реалізація права на смерть

БРОВКО Наталія*

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету м. Біла Церква, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>;

СИМАНОВА Світлана

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічно-правових дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету

м. Біла Церква, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8088-3258>

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена певною невизначеністю питань, пов'язаних з евтаназією як процесом, що полягає в умисному перериванні життя за згодою пацієнта. Метою дослідження є проведення всебічного аналізу феномену евтаназії в контексті реалізації права людини на смерть. Проаналізовано феномен евтаназії та виявлено в цьому гуманну складову з медичної позиції та з погляду прав людини. Авторі стверджують, що трансформаційні перетворення та процеси європейської інтеграції зумовлюють зміни у свідомості, що актуалізує необхідність усвідомлення глибини прав людини, розпорядження не лише власністю, а й особистими правами, яким є право на життя. Усвідомлення права на смерть як природного права людини потребує реалізації комплексного підходу, що враховуватиме правові, етичні, релігійні, економічні, духовні питання, пов'язані з існуванням людини в соціальній державі, гуманне ставлення до людської особистості тощо. Використано досвід країн Євросоюзу в питанні легалізації та проведення евтаназії, проаналізовано законодавство європейських держав для формулювання авторського визначення поняття евтаназії. Здійснено спробу з'ясувати, чи є евтаназія гуманною; чи має людина право на смерть і чи може вона його реалізувати; чи може бути позбавлення життя законним і таким, що не несе відповідальності. Аргументовано, що евтаназія не може бути кваліфікована як убивство, оскільки вона є виключним правом людини самостійно розпоряджатися власним життям. Тому проаналізовано доцільність нормативного закріплення процедури евтаназії в Україні. Обґрунтовано необхідність закріплення права на смерть як способу реалізації права людини на життя. Доведено, що наявність такої правової норми в українському законодавстві не дозволить добровільній евтаназії стати обов'язковою та знизить відповідальність за цей акт. Під час підготовки статті автор використовував загальнонаукові та спеціально-юридичні методи й комплексний підхід. Викладений матеріал становить певну наукову новизну, оскільки феномен евтаназії залишається цілком не усвідомленим, дискусійним, не визначеним у законодавстві, що обумовлює потребу в здійсненні ґрунтовного аналізу у філософсько-правовій площині із застосуванням відповідної методології. Складність евтаназії актуалізує необхідність застосування комплексного аналізу, що зумовлено багатоаспектністю досліджуваного явища. Практична значущість дослідження полягає в тому, що автори визначили найдоцільніші методи й методологічні підходи, що дасть змогу закріпити право людини розпоряджатися своїм життям, закріпить гуманні основи законодавства та визначить подальший його розвиток, з огляду на зміни в суспільній свідомості.

Ключові слова: евтаназія; право на життя; право на гідну смерть; легалізація евтаназії; реалізація права на смерть.

Історія статті:

Отримано: 17.07.2024

Переглянуто: 22.08.2024

Прийнято: 18.09.2024

Рекомендоване посилання:

Бровко Н., Сімакова С. Філософське розуміння евтаназії: позбавлення життя чи реалізація права на смерть. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 2 (28). С. 24–31. doi: 10.33270/02242802.24.

* Відповідальний автор

© Бровко Н., Сімакова С., 2024

Вступ

Потреба у філософському аналізі евтаназії зумовлена змінами в правосвідомості та розумінням сутності прав людини, зокрема права на життя і права на смерть.

Попри можливості медицини продовжувати життя людини різними підтримувальними заходами навіть у разі смертельних хвороб, гідне соціальне існування людини іноді стає неможливим. Тому питання полегшення людських страждань, гуманного ставлення до людини, її життя, визнання можливості розпоряджатися власним життям шляхом реалізації права людини на смерть за допомогою процедури евтаназії є важливими питаннями, які потребують осмислення з позиції філософії. Оскільки остаточної позиції з приводу легалізації евтаназії в суспільстві ще не сформовано, вона належить до питань з категорії «бути чи не бути». Кожна держава й людина завжди будуть стояти перед вибором, який має бути гарантовано закріплений на державному рівні.

Завдання цієї статті полягає в приверненні уваги до визнання права людини на смерть, її гуманної складової та необхідності закріплення процедури евтаназії, використання догматичного та схоластичного підходів до її дослідження із залученням суміжних галузей знань.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: діалектичний – для пошуку адекватних підходів до розв'язання теоретичних і правових проблем, що виникають під час правового регулювання процедури евтаназії; системний – для дослідження права людини на смерть як однієї зі складових права на життя; функціональний – для встановлення суб'єктів процедури евтаназії; аксіологічний – під час визначення змісту евтаназії як способу реалізації права людини на гідну смерть, для пошуку гуманістичної складової в процедурі евтаназії; порівняльно-правовий – для аналізу правових актів з питань проведення евтаназії та формулювання пропозицій з удосконалення національного законодавства; формально-логічний – для формулювання авторського визначення поняття евтаназії та процедури її легалізації в Україні на підставі аналізу європейського законодавства.

Результати й обговорення

Термін «евтаназія» є багатоаспектним, що зумовлено різними підходами до розуміння цього феномену в суспільстві. Українське суспільство неоднозначно ставиться до процедури евтаназії, не завжди з розумінням сприймає бажання людини припинити життя. Саме тому цей інститут в Україні не визначений жодними правовими

нормами, які регламентують цю процедуру. Питання застосування евтаназії є дискусійним не тільки в Україні, а й в інших країнах. Воно буде залишатися таким до формування в суспільстві повноцінного розуміння права людини розпоряджатися власним життям.

Розуміння феномену людини, культурна та соціально-політична орієнтованість на цінність людини, усвідомлення її особистості є характеристиками гуманізму (Humanism...). Гуманізм трактували як «духовність» в часи Античності, а в епоху Відродження він означав визнання людини центром всесвіту, що перегукувалося з антропоцентризмом. Гуманізм як вияв духовності втілено у філософії гуманізму, яка тлумачить цінність людини та визнає її право на само-реалізацію за допомогою розуму й раціонального мислення.

Розвиток психологічних концепцій сприяв становленню гуманістичної психології та поглядам на людину як на цілісність, яка має свободу волі й самоактуалізації. Привертає увагу одне з положень гуманістичної психології, сформульоване Дж. Бьюдженталем: «Людина має вибір – ми не пасивні спостерігачі нашого життя: ми творимо власну історію» (Bugental, 1964). У межах розвитку гуманістичної психології було висунуто чимало різних ідей та концепцій, однак зосередимо увагу на тій, що утверджує свободу волі й повноцінного існування людини.

Проблема свободи волі дотична до гуманізму, яка порушує питання про свободу людини у власних діях, праві вибору (Vovk, 2024). Філософ Відродження Е. Роттердамський акцентував на праві людини самостійно обирати шлях, на необхідності усвідомлених дій та вчинків, відповідальності за них. Його позицію поділяв С. Оріховський, стверджуючи, що людина наділена розумом і свободою волі (Kochler, 2004).

Тобто питання вільного вибору, дії за свободою волі та власним бажанням – це риси, притаманні людській особистості (Kyrychenko, 2021). Людина має право вибору. І це право є непорушним, оскільки є основою сутності розуміння прав людини як її можливостей, однією з яких і є її вибір.

Питання життя і смерті є одвічним, оскільки пов'язано з людською сутністю. Розуміння евтаназії як легкої та безболісної смерті запропонував Ф. Бекон, а отже, ця проблема здавна турбувала соціум. Евтаназію тлумачили як можливість умертвити когось із жалю, тобто як убивство з милосердя.

Коли говорять про евтаназію, найчастіше мають на увазі таку форму, як введення людині препаратів, які зумовлюють швидку, безболісну смерть. Це можна вважати убивством з милосердя, хоча термін «убивство», на нашу думку, недоречний, оскільки йдеться про волю і бажання людини піти із життя, хоча й за

допомогою сторонніх осіб, які вводять відповідний препарат. Водночас може йтися про самогубство, яке вчиняють під контролем лікаря, за згодою пацієнта, а також про евтаназію без допомоги лікаря, коли особа самостійно робить дії, що призводять до швидкої та безболісної смерті.

У разі пасивної евтаназії припиняють надання особі медичної допомоги, лікування для підтримання життя, що пришвидшує настання природної смерті. Така практика поширена в різних країнах (Kotyhoroshko, 2022).

Розуміння евтаназії різняться, і хоча законодавство України не передбачає таке діяння, його розглядають у контексті медицини. Фармацевтична енциклопедія визначає евтаназію як умисне позбавлення життя хворого з метою полегшення його страждань (Euthanasia...).

На думку Р. Хакстейбла, евтаназія – це діяння, вчинене лікарем з метою навмисно припинити життя невиліковно хворого на його прохання (Huxtable, 2009).

На нашу думку, евтаназія – це спосіб реалізації права людини на гідну смерть (юридична складова), що ґрунтується на свободі волі людини й охоплює її право на смерть, що спрямовано на припинення життя невиліковно хворого пацієнта з метою вберегти його від нестерпних страждань (гуманістична складова), на прохання хворого або його законних представників, у випадках, коли пацієнт не спроможний озвучити таке бажання самостійно, за умови, коли гідне соціальне існування людини неможливе.

Вважаємо, що евтаназію може бути застосовано тільки за наявності медичних показань про те, що повноцінне, гідне соціальне існування людини неможливе, тож необхідним є визнання права людини самостійно розпоряджатися власним життям.

Побутує думка, що евтаназія є альтернативою паліативної допомоги. Паліативна допомога – це цілісний підхід, спрямований на підвищення якості життя та полегшення страждань пацієнтів (та їх сімей), які постають перед захворюваннями, що обмежують їхнє життя, шляхом полегшення страждань та лікування окремих симптомів, надання фізичної, психосоціальної та духовної підтримки таким особам. Паліативна допомога можлива у випадках, коли симптоми можна контролювати й підтримувати життєдіяльність людини, не завдаючи їй фізичних страждань. Однак чимало пацієнтів, які перебувають у вегетативному стані або мають хронічні захворювання, не хочуть бути тягарем для членів своєї сім'ї чи не прагнуть підтримувати своє життя, втомившись від страждань (Huxtable, 2013). Паліативна допомога не допомагає цілком вилікувати пацієнта, його розуміння неминучої смерті й відчуття тягара для близьких неможливо нівелювати (Brovko, 2024).

Тому паліативна допомога хоч і забезпечує полегшення неприємних симптомів і болю та підтримку життєдіяльності особи, проте за своєю суттю є активним, співчутливим, творчим доглядом за тим, хто помирає, а отже, не може замінити процедуру евтаназії.

Чинне національне законодавство забороняє вчинення евтаназії. Психологічна картина українського правового менталітету доволі багатогранна. Йому притаманні ірраціональність, імпульсивність, ідеалізм, толерантність, прагнення до справедливості й тісний зв'язок з релігійними цінностями. Український менталітет не може бути поза простором правової культури, водночас він дистанціюється від неї і від її загальнолюдських цінностей (Kostytskiy, & Kushakova-Kostytska, 2022).

Норма щодо заборони евтаназії міститься в ст. 52 Закону України «Основи законодавства України Про охорону здоров'я»¹: «...Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань». Законодавство зобов'язує медичних працівників надавати допомогу, тож активні заходи з підтримання життя пацієнта припиняють лише тоді, коли стан людини визначають як незворотна смерть. За аналогією, цивільне законодавство «забороняє задовольняти прохання фізичної особи про припинення її життя»². Кримінальне законодавство не містить норми щодо позбавлення життя, вчиненого за бажанням особи, кваліфікуючи такі дії за ч. 1 ст. 115 КК України³ як убивство. Не враховує законодавець і мотиви позбавлення людини життя (почуття жалю, співчуття), тобто категорично заперечуючи таке діяння. Кваліфікуючи евтаназію як убивство, законодавець урівноважує два діяння: позбавлення життя шляхом евтаназії та умисне вбивство з мотивів помсти, ревнощів, неприязні, тобто між усвідомленим бажанням людини піти із життя та небажанням такого.

На наше переконання, «вбивство з милосердя» не слід кваліфікувати як злочин, оскільки таке посягання не містить суспільно небезпечних наслідків, адже евтаназія є реалізацією права кожної людини на смерть, отже, воно стосується виключно особистості та її інтересів, є результатом її волевиявлення та

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2801-12>.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

виключно її добровільним бажанням, виявом власної волі.

Навіть якщо еутаназію вчиняють на прохання особи (за наявності підтверженого факту нестерпних мук чи хвороби, яка виключає гідне людське існування), суб'єкт цієї дії не має ні умислу, ні мотиву, тож можна стверджувати про відсутність суб'єктивної сторони складу злочину, що не дає підстав вважати еутаназію злочином проти життя і здоров'я людини. Проведення еутаназії не є вольовою поведінкою суб'єкта, який її вчиняє, а отже, не викликає в нього усвідомлених спонукань до вчинення злочину.

Постає питання щодо гуманізації національного законодавства та визначення цінності людини для держави. Законодавець не передбачає можливості позбавлення людини від страждань. Такі норми, на нашу думку, суперечать вимогам моралі та соціальному призначенню держави.

Аналіз законодавства європейських країн з питань легалізації еутаназії засвідчує, що її визнали Бельгія, Голландія, Люксембург, Нідерланди, Швеція.

Доволі активні в цій позиції Нідерланди, які прийняли «Review Procedures for the Termination of Life on Request and Assisted Suicide and Amendment of the Criminal Code and the Burial and Cremation Act»¹, дозволивши проведення еутаназії громадянам з віку 16 років, аргументуючи цей крок прагненням полегшити муки й страждання невиліковно хворих. З цієї позиції нідерландське законодавство є доволі гуманним.

Бельгійське законодавство визначає еутаназію як дію, здійснювану третьою особою, яка свідомо припиняє життя іншої людини на її власне прохання², але передбачає механізм контролю за її реалізацією Спеціально створеним органом. Королівство Люксембург також легалізувало еутаназію, дозволивши людині реалізувати право на смерть, однак дозволяє її проведення за умови узгодження з двома лікарями й комісією експертів³.

Законодавство Швейцарії дозволяє допомагати невиліковно хворому перервати життя шляхом вчинення самогубства. Тут діють спеціальні організації, які на платних засадах надають послуги щодо самогубства шляхом виготовлення спеціальних препаратів для

припинення життєдіяльності людини, уведення яких в організм людина здійснює самостійно. Верховний суд Швейцарії встановив, що «люди повинні знати про дії, які вони можуть зробити, і слід належно враховувати їх ситуацію. Якщо вони будуть впевнені, що хочуть померти, і, звичайно, не під впливом іншої людини або групи осіб, таке бажання має бути задоволене» (Mills, 2018). Федеральний конституційний суд Німеччини також визнав право на смерть за власним бажанням невід'ємним правом людини, вказавши, що заборона еутаназії порушує права тяжкохворих (Stets).

У Литві як країні ЄС інститут еутаназії не унормований, а законодавча база не гарантує право особи на вільне вираження власної волі в питанні життя і смерті, майбутнього лікування, включаючи відмову від реанімації, не регулює припинення лікування, яке не має сенсу для пацієнта (Luneckaite, & Riklikiene, 2022).

Різне тлумачення суті еутаназії пов'язане з різним розумінням поняття гідного існування людини. Право на смерть є невід'ємною частиною і засобом реалізації права на життя. Підтвердженням гуманності законодавства та гуманного ставлення до людини має стати закріплення в законодавстві права на смерть як обдуманого й свідомого волевиявлення, вираження свободи волі людини. Саме еутаназія здатна забезпечити реалізацію принципу гуманізму – одного з основоположних принципів права, тому право на еутаназію – це право не заради всіх, а для конкретної групи осіб, які через певні обставини потребують її (Luneckaite, & Riklikiene, 2022).

Наша думка співзвучна з позицією G. Kimsma щодо того, що смерть внаслідок відмови від лікування, аби послабити біль і страждання, що охоплює паліативну допомогу, слід вважати нормальною медичною практикою за умови прохання про це хворого (Kimsma, 2010), тобто йдеться про свободу волі людини та права розпоряджатися своїм фізичним життям. Однак таку процедуру має здійснювати відповідний фахівець – ліцензований танатолог (Brazier, 1996).

Повага до автономії пацієнта активно утверджується в Європі. Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини забезпечує захист права на повагу приватного та сімейного життя. Цю статтю потлумачив Європейський суд з прав людини як таку, що надає право на відмову в лікуванні дієздатному дорослому пацієнту (Wicks, 2007).

Гуманізація законодавства та формування прав людини четвертого покоління ставить перед спільнотою питання про повагу й усвідомлене розуміння сутності людини, її життя та гідного існування, що є метою будь-якої правової демократичної держави. Низка міжнародних нормативів підтверджують це та гарантують недоторканність людського життя, однак не

¹ Review Procedures for the Termination of Life on Request and Assisted Suicide and Amendment of the Criminal Code and the Burial and Cremation Act 1998–1999. URL: <https://www.ieb-eib.org/ancien-site/pdf/loi-euthanasie-pays-bas-en-eng.pdf>.

² The Belgian Act on Euthanasia of May 2002 (Belgium). URL: <http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?TABLE=EP&ID=59>.

³ The Law on euthanasia and assisted suicide 2009 (Luxembourg). URL: <http://www.legiflux.public.lu/leg/a/archives/2009/0046/a046.pdf>.

дозволяє людині розпоряджатися ним, попри те, що життя людини не є власністю держави, і тільки людина має право самостійно вирішувати, коли закінчиться цей процес. Ідеться про необхідність нормативного закріплення права людини перервати життя у виняткових випадках за наявності наявних медичних показників, таких як важка невиліковна хвороба, переживання постійних фізичних мук і страждань, спричинених хворобою, неможливість повноцінного гідного соціального існування.

Позитивними моментами евтаназії є заохочення до трансплантації органів, адже евтаназія невиліковно хворих пацієнтів дає можливість надавати підтримку донорству. Евтаназія дає не тільки «право на смерть» невиліковно хворим, а й «право на життя» пацієнтам, які потребують органів.

Деякі вчені стверджують, що в разі нормативного визнання права на смерть і легалізації евтаназії люди з невиліковними й виснажливими захворюваннями будуть видалені із суспільства, а держава може відмовитися інвестувати в охорону здоров'я, що призведе до зниження якості медичної допомоги невиліковно хворим пацієнтам, однак ми не поділяємо таку думку. Тож акцентуємо на евтаназії як способі відстоювання «права на життя» шляхом гідної реалізації «права на смерть».

Висновки

Проблема позбавлення людини життя є доволі суперечливою. Відсутність у законодавстві України правових норм, що регламентують процедуру евтаназії, стоїть на заваді здійсненню об'єктивної правової оцінки, спотворюють розуміння цього інституту. Забороняючи евтаназію, держава позбавляє людину права розпоряджатися своїм життям, що, на нашу думку, є антигуманним й аморальним.

Визнання права людини на гідну смерть дасть змогу підтвердити цінність людського життя, його соціальну значущість, дозволить розуміти людину, поважати її погляди, переконання, бажання. Евтаназія як процедура припинення життя людини, яку здійснюють за усвідомленим волевиявленням хворої людини, не може бути антигуманною, її не можна прирівнювати до вбивства. Акцентуємо на виключному праві людини самостійно розпоряджатися власним життям. Вона не є порушенням права на життя, закріпленого в Конституції України, у якій законодавець гарантує людині лише право на життя, отже, дає свободу розпоряджатися власним життям.

У процесі аналізу феномену евтаназії та аналізу досвіду країн ЄС з питань легалізації та проведення евтаназії ми дійшли висновку, що це питання засвідчує актуальність і необхідність подальшого законодавчого врегулювання. Європейський Суд з прав людини офіційно не

визнає права людини на гідну смерть, а евтаназію – способом його реалізації. Однак дедалі більше країн легалізують «легку смерть» і створюють законодавчу базу для її закріплення (Moskvych, 2023).

Суть проблеми евтаназії зводиться до проблеми вибору, яка передбачає не тільки вибір пацієнта «жити чи не жити», а й ставлення суспільства до цього. Очевидно, суспільство повинно поважати думку й позицію кожного індивіда та погоджуватися з його вибором.

Вважаємо, що легалізація евтаназії має бути відображена в Конституції України, яка повинна гарантувати людині можливість повноцінно розпоряджатися власним життям на будь-якому біологічному етапі існування. Це має привести до змін у медичному, кримінальному та цивільному законодавстві. Українське законодавство повинно надати людині право вибору щодо можливості гідно піти із життя в разі наявності важкої невиліковної хвороби, не зобов'язуючи його жити, переживати муки й страждання, гарантуючи повноцінний спосіб реалізації права на життя, зокрема розпорядження нею. Після закріплення права на гідну смерть постане питання про способи його реалізації, на цьому етапі стане можливим утвердження необхідності процедури евтаназії в людській свідомості (Brovko, 2019). Для цього потрібно декриміналізувати евтаназію.

Вивчивши законодавчу практику низки європейських країн з цього питання, слід зазначити, що їхні ідеї можуть бути інтегровані в українську правову систему з урахуванням історико-культурних цінностей та менталітету українських громадян. Евтаназійна практика має набути нового змісту, набути статусу правового інституту. З метою легалізації евтаназії в Україні необхідно: 1) закріпити в Конституції України право на смерть як спосіб реалізації права людини на життя; 2) визнати гуманність у процедурі евтаназії та декриміналізувати її; 3) прийняти закон «Про реалізацію права на смерть», створивши окремий інститут евтаназії в галузі медицини та юриспруденції.

Запровадження поняття «евтаназія» в правозастосовну практику допоможе відрізнити вбивство людини від дії, спрямованої на припинення життя невиліковно хворого за його бажанням. Законодавче закріплення евтаназійних правовідносин надасть можливість створити незалежний інститут евтаназії як у юриспруденції, так і в медицині. Україна повинна взяти за основу таку ідею легалізації евтаназії, у якій підґрунтям стане її здійснення виключно медичним працівником з дотриманням усіх медичних протоколів. Зазначена норма не лише дасть змогу закріпити об'єктивну й обґрунтовану можливість хворого перервати життя, а й не допустить перетворення добровільної евтаназії в примусову й декриміналізує це діяння.

References

- [1] Brazier, M. (1996). Euthanasia and the law. *British Medical Bulletin*, 52(2), 317-325. doi: 10.1093/oxfordjournals.bmb.a011546.
- [2] Brovko, N.I. (2019). *Philosophical and legal principles of the formation of legal consciousness of the individual in the context of the transformation of the educational process in Ukraine* (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine). Retrieved from <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3511>.
- [3] Brovko, N.I. (2024). Philosophical and legal analysis of charity. *The rule of law*, 53, 32-43. doi: 10.18524/2411-2054.2024.53.300716.
- [4] Bugental, J.F.T. (1964). The Third Force in Psychology. *Journal of Humanistic Psychology*, 4(1), 19-25. doi: 10.1177/002216786400400102.
- [5] Euthanasia. *Pharmaceutical Encyclopedia ziya*. Retrieved from <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2302/evtanaziya>.
- [6] Humanism. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-24649>.
- [7] Huxtable, R.J.R. (2009). Euthanasia, Ethics and the Law: From Conflict to Compromise. *Clinical Ethics*, 4(1), 31-35. doi: 10.1258/ce.2008.008051.
- [8] Huxtable, R.J.R. (2013). European perspectives on ethics and law in end-of-life care. *Handbook of Clinical Neurology*, 118, 155-165. doi: 10.1016/B978-0-444-53501-6.00013-5.
- [9] Kimsma, G. (2010). Death by request in The Netherlands: facts, the legal context and effects on physicians, patients and families. *Med Health Care Philos*, 13(4), 355-361. doi: 10.1007/s11019-010-9265-0.
- [10] Kochler, K. (2004). *Staniclav Orzechowski y dylemati humanizmu renesansowego*. Kraków.
- [11] Kostytskiy, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2022). The issue of developing legal consciousness of the population in contemporary Ukrainian community (example of rural inhabitants). *Amazonia Investiga*, 11(52), 142-147. doi: 10.34069/AI/2022.52.04.15.
- [12] Kotyhoroshko, V. Humanistic psychology is the third force in psychology. Retrieved from <https://www.gasformind.com/humanistychna-psykholohiya/>.
- [13] Kyrychenko, A.O. (2021). The show as a mass culture phenomenon: essential features and functions. *Issues of cultural studies*, 38, 109-119. doi: 10.31866/2410-1311.38.2021.245783.
- [14] Luneckaite, Z., & Riklikiene, O. (2022). Dignity at the end of life: from philosophy to health care practice - Lithuanian case. *Monash Bioethics Review*, 40(4), 28-48. doi: 10.1007/s40592-022-00160-w.
- [15] Mills, G. (2018). What you need to know about an assisted suicide in Switzerland. *The Local Switzer* (pp. 87-94). Retrieved from <https://www.thelocal.ch/20180503/what-you-need-to-know-about-assisted-death-in-switzerland>.
- [16] Moskvych, L. (2023). Modernization of Justice under the Influence of Innovative Technologies. *European Science*, 2, 115-135. doi: 10.30890/2709-2313.2023-24-02-024.
- [17] Stets, A. *Germany's Constitutional Court Recognizes Euthanasia as a Personal Human Right*. Retrieved from https://zaxid.net/onstitutsiyniy_sud_nimechchini_dozvoliv_evtanaziyu_n1498345.
- [18] Vovk, V.M. (2024). Morality, democracy, globalization and law. Analytical and comparative jurisprudence. *Analytical and comparative jurisprudence*, 1, 23-26. doi: 10.24144/2788-6018.2024.01.2.
- [19] Wicks, E. (2007). *Terminating Life and Human Rights: The Foetus and the Neonate. The Criminal Justice System and Health Care* (pp. 189-206). Oxford: Oxford University Press. doi: 10.1093/acprof:oso/9780199228294.003.0011.

Список використаних джерел

- [1] Brazier M. Euthanasia and the law. *British Medical Bulletin*. 1996. No. 52 (2). P. 317–325. doi: 10.1093/oxfordjournals.bmb.a011546.
- [2] Бровко Н. І. Філософсько-правові засади формування правосвідомості особистості в умовах трансформації освітнього процесу в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2019. 477 с. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3511>.
- [3] Бровко Н. І. Філософсько-правовий аналіз благодійності. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 32–43. doi: 10.18524/2411-2054.2024.53.300716.
- [4] Bugental J. F. T. The Third Force in Psychology. *Journal of Humanistic Psychology*. 1964. Vol. 4. No. 1. P. 19–25. doi: 10.1177/002216786400400102.
- [5] Евтаназія. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2302/evtanaziya>.
- [6] Гуманізм. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-24649>.
- [7] Huxtable R. J. R. Euthanasia, Ethics and the Law: From Conflict to Compromise. *Clinical Ethics*. 2009. No. 4 (1). P. 31–35. doi: 10.1258/ce.2008.008051.

- [8] Huxtable R. J. R. European perspectives on ethics and law in end-of-life care. *Handbook of Clinical Neurology*. 2013. Vol. 118. P. 155–165. doi: 10.1016/B978-0-444-53501-6.00013-5.
 - [9] Kimsma G. Death by request in The Netherlands: facts, the legal context and effects on physicians, patients and families. *Med Health Care Philos*. 2010. No. 13 (4). P. 355–361. doi: 10.1007/s11019-010-9265-0.
 - [10] Kochler K. Staniclav Orzechowski y dylemati humanizmu renesansowego. Kraków, 2004. 564 p.
 - [11] Kostytskiy M., Kushakova-Kostytska N. The issue of developing legal consciousness of the population in contemporary Ukrainian community (example of rural inhabitants). *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Issue 52. P. 142–147. doi: 10.34069/AI/2022.52.04.15.
 - [12] Котигорошко В. Гуманістична психологія – третя сила в психології. URL: <https://www.gasformind.com/humanistychna-psykhohohiya/>.
 - [13] Kyrychenko A. O. The show as a mass culture phenomenon: essential features and functions. *Issues of cultural studies*. 2021. No. 38. P. 109–119. doi: 10.31866/2410-1311.38.2021.245783.
 - [14] Luneckaite Z., Riklikiene O. Dignity at the end of life: from philosophy to health care practice – Lithuanian case. *Monash Bioethics Review*. 2022. No. 40 (4). P. 28–48. doi: 10.1007/s40592-022-00160-w.
 - [15] Mills. G. What you need to know about assisted suicide in Switzerland. *The Local Switzer*. 2018. P. 87–94. URL: <https://www.thelocal.ch/20180503/what-you-need-to-know-about-assisted-death-in-switzerland>.
 - [16] Moskvych L. Modernization of Justice under the Influence of Innovative Technologies. *European Science*. 2023. No. 2. P. 115–135. doi: 10.30890/2709-2313.2023-24-02-024.
 - [17] Стець А. Конституційний суд Німеччини визнав евтаназію особистим правом людини. URL: https://zaxid.net/konstitutsiyniy_sud_nimechchini_dozvoliv_evtanaziyu_n1498345.
 - [18] Vovk V. M. Morality, democracy, globalization and law. Analytical and comparative jurisprudence. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2024. No. 1. P. 23–26. doi: 10.24144/2788-6018.2024.01.2.
 - [19] Wicks E. Terminating Life and Human Rights: The Foetus and the Neonate. The Criminal Justice System and Health Care. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 189–206. doi: 10.1093/acprof:oso/9780199228294.003.0011.
-

Philosophical Understanding of Euthanasia: Deprivation of Life or Realization of the Right to Death

BROVKO Nataliia

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law and Theoretical and Legal Disciplines of the Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>;

SIMAKOVA Svitlana

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Law Disciplines of the Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8088-3258>

Abstract. The relevance of the study is due to a certain uncertainty about issues related to euthanasia as a process consisting in forced termination of life. The aim of the study is to conduct a comprehensive analysis of the phenomenon of euthanasia in the context of the implementation of the human right to death. The phenomenon of euthanasia is analyzed and a humane component is identified in this from a medical point of view and from the point of view of human rights. The authors argue that transformational transformations and processes of European integration cause changes in consciousness, which requires understanding and awareness of the depth of human rights, the disposal of not only property, but also Personal Rights, which is the right to life. Awareness of the right to death as a natural human right requires the implementation of a comprehensive approach, taking into account legal, ethical, religious, economic, spiritual issues related to the existence of a person in a social state, humane attitude to the human person, etc. The experience of EU countries in the issue of legalization and euthanasia is used, and the legislation of European states is analyzed in order to formulate the author's vision of the concept of euthanasia. The authors are looking for an answer to

the question: is euthanasia humane? Does a person have the right to die and can they exercise it? Can the deprivation of life be legal and not responsible? As a conclusion, it is stated that euthanasia cannot be qualified as murder, since it is the exclusive right of a person to manage his life independently. Based on this, they are discussing the expediency of normative consolidation of the euthanasia procedure in Ukraine. The necessity of consolidating the right to death as a way to realize the human right to life is justified. It is proved that the existence of such a legal norm in Ukrainian legislation will not allow voluntary euthanasia to become mandatory and will reduce responsibility for the act itself. When writing the article, the author used general scientific and special legal methods and an integrated approach. The practical significance of the study lies in the fact that the authors have identified the most appropriate methods and methodological approaches, which will consolidate the right of a person to dispose of his life, consolidate the Humane foundations of legislation and determine its further development, taking into account changes in public consciousness.

Keywords: euthanasia; right to life; legalization of euthanasia; realization of the right to death; practice on euthanasia.